

УДК 336.2:336.76

Луценко І.С.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів**Одеського національного економічного університету*

Хомутенко В.П.

*кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів**Одеського національного економічного університету*

СУЧАСНИЙ МЕХАНІЗМ ОПОДАТКУВАННЯ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ТА ЇХ УЧАСНИКІВ

THE MODERN MECHANISM OF TAXATION OF COLLECTIVE INVESTMENT INSTITUTIONS AND THEIR MEMBERS

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено сучасний механізм оподаткування інститутів спільного інвестування та їх учасників в контексті дії Податкового кодексу України. Проведено компаративний аналіз надання податкових пільг для зазначених суб'єктів господарювання в результаті внесення змін до Податкового кодексу України. Висвітлено сучасний механізм оподаткування учасників спільного інвестування в Україні. Запропоновано внести зміни до оподаткування інститутів спільного інвестування, що спонукатиме їх до інвестування саме в реальний сектор економіки і не дасть змоги використовувати такі суб'єкти господарювання в заниженні податкового навантаження.

Ключові слова: інвестори, інститути спільного інвестування, компанії з управління активами, механізм оподаткування, пайові інвестиційні фонди, податкові пільги.

АННОТАЦИЯ

В статье исследован современный механизм налогообложения институтов совместного инвестирования и их участников в контексте действия Налогового кодекса Украины. Проведен компаративный анализ предоставления налоговых льгот для указанных субъектов хозяйствования в результате внесения изменений в Налоговый кодекс Украины. Освещен современный механизм налогообложения участников совместного инвестирования в Украине. Предложено внести изменения в налогообложение институтов совместного инвестирования, что привлечет их инвестиции именно в реальный сектор экономики и не позволит использовать такие субъекты хозяйствования в занижении налоговой нагрузки.

Ключевые слова: инвесторы, институты совместного инвестирования, компании по управлению активами, механизм налогообложения, паевые инвестиционные фонды, налоговые льготы.

ANNOTATION

In the article were investigational the modern mechanism of taxation of collective investment institutions and their members in the context of the actions of the Tax Code of Ukraine. As a result of amending the Tax Code of Ukraine was implemented the comparative analysis of tax benefits for these entities. The modern mechanism of taxation of investors (participants) mutual funds in Ukraine was identified. It was proposed amendments to the taxation of collective investment institutions that encourage them to invest it in the real economy will not be used as entities in understating the tax burden.

Keywords: investors, collective investment institutions, asset management companies, the mechanism of taxation, mutual funds, tax incentives.

Постановка проблеми. У сучасних умовах недостатньої державної фінансової підтримки реального сектору економіки, високих процентних ставок за користування коштами (26–

30% річних) актуальності набувають інститути спільного інвестування, зокрема пайові інвестиційні фонди та компанії з управління активами, які є надзвичайно важливими для формування інвестиційного капіталу в Україні.

Втім, інвестування такими спеціалізованими небанківськими фінансовими установами здійснюється в сектори національної економіки, де можливо отримати швидкі й високі прибутки з відносно низьким ризиком. Так, відповідно до офіційних даних Європейської асоціації венчурного капіталу, в Україні більше 60% інвестицій пайові інвестиційні фонди здійснюють у фінансові послуги [1]. Проте орієнтування їх на фінансування саме реального сектору економіки залежить від багатьох факторів, одним із ключових є реалізація державою податкової політики в цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оподаткування суб'єктів господарювання в різних сферах їх діяльності постійно перебувають в центрі уваги як науковців, так і практиків, зокрема, варто виділити праці: В. Андрущенко, В. Вишневського, Ю. Іванова, А. Крисоватого, В. Мельника, В. Опаріна, А. Соколовської, Л. Сидільникової та ін. Проблемам оподаткування інститутів спільного інвестування присвячені праці: З. Варналія, З. Ватаманюка, О. Данилова, О. Клименка, К. Клименка, С. Міщенко, Т. Паєнтко, В. Унинець-Ходаківської, Ю. Сенчука, А. Федоренко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Втім, дослідження сучасного механізму оподаткування саме інститутів спільного інвестування в Україні, зокрема компаній з управління активами та учасників пайових інвестиційних фондів, проводились недостатньо, про що свідчить обмеженість науково-дослідного матеріалу з цієї проблематики у вітчизняній науковій літературі. Отже, існує потреба в проведенні подальшого дослідження саме у цій сфері.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного механізму оподаткування інститутів спільного інвестування та їх учасників.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні станом на 16.03.2016 р. кількість інститутів спільного інвестування досягла 1 169 [2], що свідчить про достатній рівень їх розвитку на ринку спільного інвестування.

Для управління активами інститутів спільного інвестування законодавством передбачене створення спеціалізованих компаній, які представляють собою господарське товариство, створене відповідно до законодавства у формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю, яке провадить професійну діяльність з управління активами інституційних інвесторів на підставі ліцензії, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Незважаючи на те що діяльність компаній з управління активами жорстко регулюється і обмежується законодавством, контролюється Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, а розмір їх статутного капіталу повинен становити не менш 7 млн. грн., кількість таких компаній з 31 у 2003 р. збільшилась до 320 у 2015 р. (табл.1).

Крім того, як свідчать дані табл. 1, за останні роки кількість компаній з управління активами хоча й мала тенденцію до скорочення, проте їм вдається й досі нарощувати свої активи. Так, кількість компаній з управління активами в 2014 р. порівняно з 2013 р. скоротилась на 3,2%, а активи в їх управлінні збільшились на 16,2%.

Важливо відзначити, що питома вага активів в управлінні КУА у ВВП також збільшується. Так, якщо їх питома вага у ВВП у 2004 р. становила 0,6%, то в 2015 р. досягла 16,4%.

Динамічному розвитку інститутів спільного інвестування сприяло й проведення державою стимулюючої податкової політики у сфері спільного інвестування. Так, зазначеним суб'єктам господарювання надавались податкові пільги та особливі умови оподаткування, наприклад, до

прийняття Податкового Кодексу України кошти спільного інвестування, у тому числі доходи, які були отримані від інвестування цих коштів, були звільнені від оподаткування. Також із метою розвитку ринку спільного інвестування і після прийняття Податкового кодексу України для інститутів спільного інвестування залишився пільговий характер їх оподаткування, який у 2015 р. вже зазнав змін (табл. 2).

У результаті внесення змін до Податкового кодексу України в 2015 р. для інститутів спільного інвестування, у т. ч. пайових інвестиційних фондів й компаній з управління активами позитивними аспектами, стало:

- збереження ряду податкових пільг, що дає змогу застосувати загальноприйнятий у світі підхід до оподаткування кінцевих результатів інвестицій в ІСІ та відповідати міжнародним вимогам;

- розширення обсягу звільнених від оподаткування податком на прибуток доходів інститутів спільного інвестування, а саме іншими доходами від діяльності (відсотки за позиками, орендні/лізингові платежі тощо);

- скасування особливого (акцизного) податку на операції з відчуження цінних паперів та операцій із деривативами.

Разом із позитивними аспектами надання податкових пільг інститутам спільного інвестування є й негативні, а саме: збільшення ставки з податку на доходи фізичних осіб до 20% в разі виплати дивідендів фізичним особам – власникам цінних паперів ІСІ; збереження ставки з податку на прибуток на рівні 18% (до 01.09.2014 р. діяла занижена ставка в розмірі 10%).

Крім того, компанії з управління активами та пайові інвестиційні фонди не тільки користуються вищенаведеними податковими пільгами, а й мають особливі умови оподаткування своєї діяльності. Так, відповідно до п. 133.1.1

Таблиця 1

Динаміка кількості інститутів спільного інвестування та компаній з управління їх активами в Україні за період 2003–2015 рр.

Роки	Кількість ІСІ	Кількість КУА	Активи в управлінні, млн. грн.	Темпи просту активів в управлінні, %	Питома вага активів в управлінні КУА у ВВП, %
2003	29	31	-	-	-
2004	105	88	1938	-	0,6
2005	165	159	6904	256,2	1,6
2006	324	228	17145	148,3	3,2
2007	577	334	40780	137,9	5,7
2008	888	409	63259	55,1	6,7
2009	985	380	82541	30,5	9,0
2010	1095	339	105867	28,3	9,8
2011	1125	341	126790	19,8	9,7
2012	1222	353	157201	24,0	11,1
2013	1250	347	177523	12,9	12,2
2014	1188	336	206358	16,2	13,2
9 місяців 2015	1151	320	225041	9,1	16,4

Джерело: складено та розраховано автором за даними [2; 3]

ст. 133 Податкового кодексу України, компанії з управління активами як юридичні особи, що провадять господарську діяльність як на території України, так і за її межами, є платниками податку на прибуток.

Об'єктом оподаткування зазначеним податком у компанії з управління активами є прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку

або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або Міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які виникають відповідно до положень розділу 3 Податкового кодексу України.

Фінансовий результат до оподаткування визначається як позитивна різниця між доходами та витратами компанії.

Водночас, відповідно до ст. 65 Закону України «Про інститути спільного інвестування» від

Таблиця 2

**Податкові пільги для інститутів спільного інвестування
відповідно до Податкового кодексу України**

До 01.01.2015 р.	Стаття ПКУ	Після 01.01.2015 р.	Стаття ПКУ
для визначення об'єкту оподаткування з податку на прибуток у доходи не враховуються: - кошти, залучені від інвесторів ІСІ; - доходи від проведення операцій з активами ІСІ; - доходи, нараховані за активами ІСІ; - кошти, залучені від власників сертифікатів фондів операцій із нерухомістю; - доходи від проведення операцій з активами фондів операцій із нерухомістю; - доходи, нараховані за активами фондів операцій із нерухомістю, створених відповідно до закону	п.п. 136.1.9 п. 136.1 ст. 136	звільняються від оподаткування податком на прибуток: - кошти, внесені засновниками корпоративного фонду; - кошти та інші активи, залучені від учасників ІСІ; - доходи від здійснення операцій з активами ІСІ; - доходи, нараховані за активами ІСІ, - інші доходи від діяльності ІСІ (відсотки за позиками, орендні (лізингові) платежі, роялті тощо)	п.п. 141.6.1 п. 141.6 ст. 141
у разі виплати дивідендів власникам цінних паперів ІСІ авансовий внесок із податку на прибуток підприємств не справляється	п.п. 153.3.5 п. 153.3 ст. 153	відповідна стаття виключена з ПКУ	-
у разі виплати дивідендів фізичним особам власникам цінних паперів ІСІ застосовується ставка ПДФО в розмірі 5% від суми нарахованих дивідендів	п. 167.2 ст. 167	відповідна пільга не передбачена ПКУ	-
не підлягає оподаткуванню ПДФО та не включається до загального річного оподаткованого доходу дохід, отриманий платником податку протягом звітного податкового року від продажу цінних паперів ІСІ, якщо сума такого доходу не перевищує суму, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 грн.	п.п. 170.2.8 п. 170.2 ст.170	не підлягає оподаткуванню ПДФО та не включається до загального річного оподаткованого доходу дохід, отриманий платником податку протягом звітного податкового року від продажу цінних паперів ІСІ, якщо сума такого доходу не перевищує суму, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 грн.	п.п. 170.2.8 п. 170.2 ст.170
не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість випуск (емісія) інвестиційних сертифікатів ПФ здійснених КУА, а також їх діяльність з управління активами відповідно до закону та інших видів професійної діяльності на фондовому ринку, які підлягають ліцензуванню відповідно до закону	п. 196.1.1 ст.196 ПКУ	не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість випуск (емісія) інвестиційних сертифікатів ПФ здійснених КУА, а також їх діяльність з управління активами відповідно до закону та інших видів професійної діяльності на фондовому ринку, які підлягають ліцензуванню відповідно до закону	п. 196.1.1 ст.196 ПКУ
операції емітента цінних паперів ІСІ відкритого типу, а саме операції з розміщення, погашення, викупу та повторного продажу не підлягають оподаткуванню особливим податком на операції з відчуження цінних паперів та операцій із деривативами	п.п. 213.2.5 п. 213.2 ст. 213	особливий податок на операції з відчуження цінних паперів скасовано	-

Джерело: складено автором за даними [4; 5]

Таблиця 3

Особливості оподаткування інвесторів (учасників) інститутів спільного інвестування

Доходи інвесторів	Статус інвестора (учасника) венчурного фонду	Механізм оподаткування доходів інвесторів (учасників) венчурного фонду	
Дивіденди (інші фінансові доходи, які визнаються у періоді прийняття рішення про їх виплату)	Юридична особа	Податок на прибуток	Відповідно до п.п. 134.1.1 п.134.1 ст.134 та п.п.140.1.1 п.140.1 ст. 140 Податкового кодексу України, інвестор здійснює коригування фінансового результату до оподаткування, зменшуючи фінансовий результат до оподаткування на суму нарахованих дивідендів, які підлягають виплаті на його користь КУА за умови, що така компанія є платником податку на прибуток
		ПДВ	Відповідно пп.196.1.6 ст. 196 Податкового кодексу України, дивіденди, що виплачені в грошовій формі або у вигляді цінних паперів, не є об'єктом оподаткування. Водночас якщо виплата дивідендів буде провадитись у товарній або натуральній формі, вони оподатковуватимуться за ставкою 20%
	Фізична особа	ПДФО	Відповідно до п.167.5 ст.167, пасивні доходи у т. ч. дивіденди за інвестиційними сертифікатами, що виплачуються інститутами спільного інвестування, оподатковуються за ставкою 20%. Крім того, в абз. 7 п. 167.5.3 ст. 167 ПКУ передбачено, що для оподаткування доходів фізичних осіб термін «пасивні доходи» означає в тому числі «дохід, який виплачується компанією, що управляє активами інституту спільного інвестування, на розміщені активи відповідно до закону, включаючи дохід, що виплачується (нараховується) емітентом у результаті викупу (погашення) цінних паперів інституту спільного інвестування, який визначається як різниця між сумою, отриманою від викупу, та сумою коштів або вартістю майна, сплаченою платником податку продавцю (у тому числі емітенту) у зв'язку з придбанням таких цінних паперів, як компенсація їх вартості».
		Військовий збір	Відповідно до вимог п. 16-1. 11 підрозділу 10 розділу XX перехідних положень Податкового кодексу України, доходи, отримані фізичною особою у вигляді дивідендів, оподатковуються військовим збором за ставкою 1,5%
		Єдиний соціальний внесок	Відповідно до п. 3.35 Інструкції зі статистики заробітної плати, затвердженої Наказом Держкомстату від 13.01.2004 № 5, дивіденди не належать до фонду оплати праці, тому вони не підлягають оподаткуванню єдиним соціальним внеском
Прибуток від продажу або іншого відчуження (викупу) інвестиційних сертифікатів венчурного фонду (ПФ) третім особам	Юридична особа	Податок на прибуток	Відповідно до пп. 141.2.4 та 141.2.5 ст. 141 ПКУ, позитивний загальний фінансовий результат від операцій із продажу або іншого відчуження (викупу) інвестиційних сертифікатів додається до загального фінансового результату суб'єкта господарювання та оподатковується в його складі податком на прибуток за ставкою 18%. Від'ємний загальний фінансовий результат ураховується в майбутніх періодах при розрахунку загального фінансового результату від операцій із цінними паперами (окремому обліку) до повного його погашення
		ПДФО	Відповідно до п. 167.5 ст. 167, інвестиційний прибуток оподатковуються за ставкою 20%. Крім того, передбачено, що «облік загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами ведеться платником податку самостійно, окремо від інших доходів і витрат. Для цілей оподаткування інвестиційного прибутку звітним періодом вважається календарний рік» (пп. 170.2.1 ст. 170 ПКУ). А інвестиційний прибуток розраховується як позитивна різниця між доходом, отриманим платником податку від продажу окремого інвестиційного активу, та його вартістю, що визначається із суми витрат на придбання такого активу з урахуванням норм пп. 170.2.4-170.2.6 п. 170.2 ст. 170 ПКУ
	Військовий збір	Відповідно до вимог п. 16-1. 11 підрозділу 10 розділу XX перехідних положень Податкового кодексу України, доходи, отримані фізичною особою у вигляді інвестиційного прибутку, оподатковуються військовим збором за ставкою 1,5%	

Джерело: складено автором за даними [5]

05.07.2012 р. № 5080-VI [6], компанії з управління активами здійснюють управління активами пайового інвестиційного фонду за винагороду, яка є їх доходом, що враховується при визначенні фінансового результату до оподаткування.

Ставка податку на прибуток для компаній з управління активами не змінилась та становить у 2016 р. 18%.

Цікавим є те, що компанії з управління активами є потенційними платниками податку на додану вартість, проте вони зазначений податок до бюджету не сплачують, оскільки випуск (емісія) інвестиційних сертифікатів пайовим інвестиційним фондом здійснений компаніями з управління активами, а також їх діяльність з управління активами відповідно до закону та інших видів професійної діяльності на фондовому ринку, які підлягають ліцензуванню відповідно до закону, не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість (п. 196.1.1 ст. 196 ПКУ).

Що стосується оподаткування пайових інвестиційних фондів, то такі фонди не є платниками податку на прибуток та податку на додану вартість, оскільки:

– відповідно до ч. 3 ст. 41 Закону України «Про інститути спільного інвестування» № 5080-VI від 05.07.2012 р., «пайовий фонд не є юридичною особою» [6], тому не веде бухгалтерській та податковій обліку своєї діяльності. Такий обов'язок покладено на компанії з управління активами, які, своєю чергою, є юридичними особами та потенційними платниками податку на прибуток й податку на додану вартість;

– кошти, залучені пайовим інвестиційним фондом від інвесторів (учасників фонду), та відсотки, отримані по процентним позикам, звільнені від оподаткування податком на прибуток (п. 141.6 ст. 141 ПКУ);

– пайовим інвестиційним фондом не здійснюються господарські операції, оскільки компанії, що здійснюють операції з управління його активами, відповідно до ч. 6 ст. 63 Закону України «Про інститути спільного інвестування» № 5080-VI від 05.07.2012 р. [6], із третіми особами діють від власного імені, але в інтересах учасників такого фонду та за його рахунок або в разі недостатності коштів фонду – за власний рахунок.

Варто відзначити, що у податковому законодавстві передбачено особливі умови оподаткування не тільки для інститутів спільного інвестування. Оподаткуванню підлягають і доходи їх інвесторів (учасників), які формуються з трьох джерел [7, с. 199], а саме:

1) виплати дивідендів інвестиційним фондом, якщо це передбачено Проспектом емісії інвестиційних сертифікатів пайового інвестиційного фонду;

2) продажу інвестиційних сертифікатів пайового інвестиційного фонду третій особі;

3) викупу в інвестора компанією з управління активами венчурного фонду, інвестиційних сертифікатів під час ліквідації пайового інвестиційного фонду.

Механізм оподаткування вищезазначених доходів інвесторів від операцій з інвестиційними сертифікатами залежить від джерел їх формування та статусу інвестора, що наведено в табл. 3.

Висновки. Підсумовуючи основні результати дослідження, можна зробити висновок, що в Україні з метою розвитку інститутів спільного інвестування та нарощування їх активів було розроблено та запроваджено в дію особливі умови оподаткування із застосуванням ряду податкових пільг у цій сфері. Втім, надані податкові преференції пайовим інвестиційним фондам та особливі умови при їх оподаткуванні не сприяють залученню інвестиційного капіталу до реального сектору економіки, оскільки більш як 60% венчурних інвестицій залучені до сфери фінансових послуг. Окрім того, інвестиційні фонди, у т. ч. компанії з управління їх активами, у межах чинного законодавства використовуються суб'єктами господарювання як інструменти для податкової оптимізації.

Таким чином, на нашу думку, у проведенні податкових реформ в Україні необхідним є передбачити внесення змін до оподаткування інститутів спільного інвестування, що спонукатиме їх до інвестування саме в реальний сектор економіки та не дасть змоги використовувати пайові інвестиційні фонди в заниженні податкового навантаження. Тому, погоджуючись із думкою науковців О.Д. Данилова та Т.В. Паєнко [8, с. 97], для інститутів спільного інвестування має стати запровадження податку на фінансові операції. Крім того, для інвесторів пайового інвестиційного фонду, що фінансуватимуть не сферу фінансових послуг, а реальний сектор економіки, передбачити з метою оподаткування інвестиційного прибутку:

- для фізичних осіб – ставку з податку на доходи фізичних осіб у розмірі 10%;

- для юридичних осіб – ставку з податку на прибуток у розмірі 10%.

Перспективою подальших досліджень є обґрунтування сфер реального сектору економіки, що фінансуватимуться інвесторами в результаті надання пільгового оподаткування інститутам спільного інвестування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний сайт Європейської асоціації венчурного капіталу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.evca.eu>.
2. Офіційний сайт Української асоціації інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

4. Гарагонич О.В. Інститути спільного інвестування як інструмент податкового планування господарської діяльності / О.В. Гарагонич // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 2. – С. 146–148.
5. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Закон України від 05.07.2012 р. № 5080-VI «Про інститути спільного інвестування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>.
7. Оподаткування суб'єктів господарювання : [навч. посіб.] / О.Г. Волкова, В.П. Хомутенко, І.С. Луценко, А.В. Хомутенко ; за заг. ред. В.П. Хомутенко. – Одеса : ВМВ, 2014. – 418 с.
8. Данилов О.Д., Паєнтко Т.В. Венчурне фінансування інноваційної діяльності в Україні: проблеми та перспективи / О.Д. Данилов, Т.В. Паєнтко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.business-inform.net.